

ZAMONAVIY DUNYODA SIYOSIY BARQARORLIK VA IQTISODIY TARAQQIYOT UYG'UNLIGI

Ibodullaev D O

*Iqtisodiyot va Pedagogika Universiteti Raqamli texnologiyalar
fakulteti Kompyutir injinering yo'nalishi idoston707@gmail.com*

Annotatsiya: *Ushbu maqolada siyosat va iqtisodning jamiyat hayotidagi o'rni, ularning tarixiy shakllanishi, o'zaro bog'liqligi hamda zamonaviy davrdagi ahamiyati tahlil qilingan. Boy va kambag'al mamlakatlar o'rtasidagi tafovutlar, ularning sabab va oqibatlari tabiiy resurslar, transport infratuzilmasi, turizm, energetika imkoniyatlari, urush va migratsiya jarayonlari misolida ko'rib chiqilgan. Shuningdek, xalqaro tashkilotlarning (BMT, UNESCO va boshqalar) tinchlik, ta'lim va taraqqiyotdagi o'rni, raqamli iqtisodiyot va kriptovalyuta tizimlarining afzalliklari hamda xavflari yoritilgan. Maqolada siyosiy barqarorlik, iqtisodiy islohotlar va raqamli texnologiyalar uyg'unligining jamiyat taraqqiyotidagi o'rni ilmiy asosda tahlil qilinadi.*

Kalit so'zlar: *siyosat, iqtisod, taraqqiyot, xalqaro tashkilot, raqamli iqtisodiyot, kriptovalyuta, korrupsiya, barqarorlik, boy va kambag'al mamlakatlar.*

Аннотация: *В данной статье рассматриваются взаимосвязь политики и экономики, их роль в общественной жизни и значение в современных условиях. Анализируются различия между богатыми и бедными странами, причины и последствия этих различий на примере природных ресурсов, транспортной инфраструктуры, туризма, энергетики, а также политической нестабильности и миграции. Особое внимание уделено роли международных организаций (ООН, ЮНЕСКО и др.) в обеспечении мира, образования и устойчивого развития. Освещаются преимущества и риски цифровой экономики и криптовалютных систем. В статье научно обосновано значение гармонии между политической стабильностью, экономическими реформами и цифровыми технологиями в развитии общества.*

Ключевые слова: *политика, экономика, развитие, международные организации, цифровая экономика, криптовалюта, коррупция, стабильность, богатые и бедные страны.*

Abstract: *This article analyzes the interrelation between politics and economics, their role in social development, and their significance in the modern world. The paper examines the disparities between rich and poor countries, exploring their causes and consequences through the lens of natural resources, transport infrastructure, tourism, energy potential, political instability, and migration. Special attention is given to the role of international organizations (UN, UNESCO, etc.) in promoting peace, education, and sustainable development. The advantages and risks of digital economy and cryptocurrency systems are also discussed. The article emphasizes that political stability, economic reforms, and digital technologies must harmonize to ensure sustainable progress and social welfare.*

Keywords: *politics, economy, development, international organizations, digital economy, cryptocurrency, corruption, stability, rich and poor countries.*

Insoniyat taraqqiyoti tarixida siyosat va iqtisod jamiyat hayotining ikki tayanch ustuni sifatida shakllangan. Siyosat — davlat boshqaruvi, hokimiyat munosabatlari, ijtimoiy barqarorlikni ta'minlash tizimi bo'lsa, iqtisod — ishlab chiqarish, taqsimot, ayirboshlash va iste'mol jarayonlarini o'z ichiga oluvchi murakkab ijtimoiy-iqtisodiy tizimdir. Bu ikki soha bir-biri bilan uzviy aloqada bo'lib, inson faoliyatining deyarli barcha yo'nalishlariga bevosita ta'sir ko'rsatadi (Smith, 1776).

Siyosiy qarorlar har doim iqtisodiy rivojlanish uchun yo'naltiruvchi kuch bo'lib kelgan. Masalan, J.M. Keynes o'zining "Umumiy nazariya" asarida davlat siyosati iqtisodiy o'sishni rag'batlantiruvchi eng muhim omil ekanini ta'kidlaydi (Keynes, 1936). Shu bilan birga, iqtisodiy barqarorlik siyosiy tizimning mustahkamligi, ijtimoiy totuvlik va davlat qudratini belgilovchi asosiy shartlardan biri sanaladi (Samuelson, 1948).

Siyosat va iqtisod o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni A. Toynbi ham "Jamiyatning barqaror rivoji siyosiy irodasiz va iqtisodiy poydevorsiz mumkin emas" degan fikr bilan ifoda etgan (Toynbee, 1954). Shunday ekan, bu ikki soha o'rtasidagi uyg'unlik mamlakatning kuch-qudratini, xalq farovonligini hamda xalqaro maydondagi mavqeini belgilovchi omil sifatida qoraladi.

Zamonaviy davrda siyosat va iqtisod o'rtasidagi munosabatlar yanada murakkablashib, ular globallashuv, raqamli iqtisodiyot, ekologik xavfsizlik, energetika va xalqaro hamkorlik kabi yangi omillar bilan boyimoqda. Davlatning strategik qarorlari, tashqi siyosati, ichki iqtisodiy islohotlari va raqamli transformatsiya jarayonlari o'zaro uyg'un holda amalga oshirilgandagina barqaror rivojlanishga erishish mumkin (Stiglitz, 2010).

Shu boisdan ushbu maqolada siyosat va iqtisodning nazariy asoslari, ularning o'zaro bog'liqligi, mamlakatlar rivojlanishidagi o'rni hamda zamonaviy jarayonlardagi roli tahlil qilinadi.

Tabiiy resurslar va transport infratuzilmasining ahamiyati dunyo mamlakatlari o'rtasidagi iqtisodiy tafovutlarning asosiy sabablaridan biri — tabiiy resurslar va ularni qayta ishlash imkoniyatlaridir. Rivojlangan davlatlarda tabiiy boyliklardan oqilona foydalanish, ularni qayta ishlash texnologiyalarini joriy etish, iqtisodiy o'sishga turtki beradi. Nobel sovrindori J. Stiglitz ta'kidlaganidek, "resurslarga egalik emas, balki ularni boshqarish madaniyati mamlakat taraqqiyotini belgilaydi" (Stiglitz, 2010).

Masalan, Norvegiya o'zining neft va gaz zaxiralarini davlat fondlari orqali boshqarib, "barqaror neft iqtisodi"ni shakllantirgan, G'arbiy Afrikadagi ayrim mamlakatlar esa boy tabiiy zaxiralarga ega bo'lishiga qaramay, ularni boshqarishdagi sustlik tufayli iqtisodiy qiyinchiliklarga duch kelgan. Bu hol "resurs paradoksi" deb ataladi (Auty, 1993).

Transport infratuzilmasi, xususan, dengiz yo'llariga chiqish imkoniyati ham mamlakat boyligiga bevosita ta'sir qiladi. Dengiz va okean bo'yidagi davlatlar — Yaponiya, Janubiy Koreya, Germaniya, Niderlandiya singari mamlakatlar eksport va

importda arzon logistik imkoniyatlardan foydalangan holda iqtisodiy raqobatbardoshlikka erishgan (Krugman, 1991).

Shu bois iqtisodchilar bunday davlatlarni “strategik geografik joylashuv afzalligiga ega mamlakatlar” sifatida ta’riflaydilar.

Turizm sohasining rivojlanishi ham mamlakat iqtisodiyotini diversifikatsiyalashda muhim o’rin tutadi. Jahon turizm tashkiloti (UNWTO) ma’lumotlariga ko’ra, turizm global yalpi ichki mahsulotning qariyb 10 foizini tashkil etadi (UNWTO, 2022). Rivojlangan mamlakatlarda turizm iqtisodiy tizimning ajralmas qismiga aylangan, kambag’al mamlakatlarda esa bu sohaning infratuzilmasi yetarli darajada rivojlanmagan.

Energetika sohasida ham katta tafovutlar mavjud. Yevropa va Osiyo mamlakatlari qayta tiklanuvchi energiya manbalariga o’tish orqali barqaror iqtisodiy o’sishni ta’minlashga intilmoqda. Masalan, Germaniya “Energiewende” dasturi orqali quyosh va shamol energetikasini rivojlantirishda yetakchilik qilmoqda (IEA, 2021). Aksincha, ko’plab Afrika mamlakatlari hali ham energiya ta’minotida neft va ko’mirga qaram bo’lib qolmoqda, bu esa iqtisodiy barqarorlikni cheklaydi.

Urush, migratsiya va siyosiy beqarorlikning iqtisodiy oqibatlar siyosiy beqarorlik va qurolli mojarolar har doim iqtisodiy inqirozning eng asosiy omillaridan biri bo’lib kelgan. Samuel Huntington bu jarayonni “institutsional inqiroz” deb atab, “barqaror siyosiy tizim bo’lmagan joyda iqtisodiy taraqqiyot uzoq umr ko’rmaydi” deb yozadi (Huntington, 1968).

Afg’oniston, Sudan, Suriya, Yaman kabi davlatlarda davom etayotgan ichki urushlar natijasida ishlab chiqarish tizimlari izdan chiqqan, xalqaro investitsiyalar kamaygan, ishsizlik darajasi oshgan. BMT ma’lumotlariga ko’ra, 2024-yilda dunyoda 114 milliondan ortiq kishi majburiy migratsiya holatiga tushgan, ularning asosiy qismi siyosiy va iqtisodiy beqaror mamlakatlardan (UNHCR, 2024).

Migratsiyaning iqtisodiy oqibatlari murakkab: bir tomondan, mehnat resurslarining kamayishi ishlab chiqarish quvvatini pasaytiradi, ikkinchi tomondan esa xorijdan yuboriladigan pul o’tkazmalari kambag’al mamlakatlar uchun muhim daromad manbaiga aylanadi. Jahon banki ma’lumotiga ko’ra, 2023-yilda xorijdan kelayotgan pul o’tkazmalari ayrim Osiyo mamlakatlarining YAIMining 20–30 foizini tashkil etgan (World Bank, 2023).

Hozirgi davrda xalqaro tashkilotlarning tinchlik, ta’lim va taraqqiyotdagi o’rni zamonaviy global tizimda xalqaro tashkilotlar dunyo davlatlari o’rtasidagi siyosiy, iqtisodiy va madaniy hamkorlikni ta’minlovchi muhim institutlar sifatida maydonga chiqdi. Ular insoniyat taraqqiyoti, tinchlikni saqlash, ekologik xavfsizlik, ta’lim va sog’liqni saqlash sohalarida beqiyos rol o’ynaydi.

Birlashgan Millatlar Tashkiloti (BMT) 1945-yilda tashkil etilgan bo’lib, uning asosiy maqsadi — “urushni oldini olish, inson huquqlarini himoya qilish va millatlararo hamkorlikni mustahkamlash”dir (UN Charter, 1945). BMTning barqaror rivojlanish maqsadlari (Sustainable Development Goals — SDGs) hozirgi kunda 193 ta davlat tomonidan qo’llab-quvvatlanmoqda. Ushbu maqsadlar ichida qashshoqlikka barham

berish, sifatli ta'limni ta'minlash, iqlim o'zgarishiga qarshi kurash va tinchlikni mustahkamlash eng muhim yo'nalishlar sirasiga kiradi (UNDP, 2020).

Ta'lim va madaniyat sohasida UNESCO (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization) yetakchi rol o'ynaydi. Ushbu tashkilot "ta'lim inson erkinligi va taraqqiyotining kalitidir" degan g'oyani ilgari suradi (UNESCO, 2019). UNESCO'ning O'zbekiston, Qozog'iston, Ozarbayjon kabi Markaziy Osiyo mamlakatlaridagi dasturlari asosan ta'lim sifati, madaniy merosni asrash va fan sohasida hamkorlikni rivojlantirishga qaratilgan.

Bundan tashqari, Jahon sog'liqni saqlash tashkiloti (WHO) pandemiyalar davrida tibbiy yordam, vaksina taqsimoti va global sog'lomlik siyosatini muvofiqlashtirish orqali butun insoniyatning xavfsizligini ta'minlashda muhim o'rin tutadi (WHO, 2021).

Shunday qilib, xalqaro tashkilotlarning faoliyati milliy chegaralardan tashqariga chiqib, insoniyatning umumiy manfaatlari — tinchlik, ta'lim, salomatlik va taraqqiyot uchun xizmat qiladi.

Raqamli iqtisodiyot va kriptovalyuta tizimlari XXI asrda iqtisodiy rivojlanishning yangi bosqichi — raqamli iqtisodiyot davri boshlandi. Bu bosqichda axborot texnologiyalari, elektron to'lov tizimlari, sun'iy intellekt va blokcheyn texnologiyalari ishlab chiqarish va moliyaviy tizimlarning ajralmas qismiga aylandi.

Raqamli moliya — bu an'anaviy bank tizimlaridan tashqari, to'lov, kredit, investitsiya va jamg'arma xizmatlarini raqamli platformalar orqali amalga oshirish tizimidir (OECD, 2020). Elektron to'lov tizimlari, xususan, PayPal, Payoneer, Click, Paynet, Visa va MasterCard kabi xizmatlar global savdoni soddalashtirib, transchegaraviy to'lovlarni tez va xavfsiz amalga oshirish imkonini beradi.

Raqamli moliya tizimining rivojlanishi iqtisodiy inklyuziyani — ya'ni aholining barcha qatlamlarini moliyaviy xizmatlardan foydalanish imkoniga ega qilishni — ta'minlaydi. Jahon bankining hisobotiga ko'ra, raqamli to'lov vositalari joriy etilgan mamlakatlarda kambag'allik darajasi o'rtacha 15 foizga pasaygan (World Bank, 2022).

Raqamli iqtisodiyotning eng muhim innovatsiyalaridan biri — kriptovalyutalardir. Kriptovalyuta — bu markazlashmagan raqamli aktiv bo'lib, u blokcheyn texnologiyasiga asoslanadi (Nakamoto, 2008). Dastlab 2009-yilda joriy etilgan Bitcoin bugungi kunda global moliyaviy tizimning muhim elementi sifatida tan olingan. Uning afzalliklari quyidagilardan iborat:

- tranzaksiyalar tezligi va shaffofligi;
- markaziy banklarga qaramlikning yo'qligi;
- inflyatsiyaga nisbatan nisbiy barqarorlik (Antonopoulos, 2017).

Biroq, kriptovalyutalarning ayrim xavflari ham mavjud. Ular orasida bozor o'zgaruvchanligi (volatility), kiberxavfsizlik tahdidlari, pul yuvish (money laundering) xavfi va regulativ nazoratning yetishmasligi eng asosiylari hisoblanadi (IMF, 2021). Shu bois ko'plab davlatlar kriptovalyuta bozorini qonuniylashtirish va nazorat qilish bo'yicha alohida qonunchilik bazasini yaratmoqda.

Masalan, Yevropa Ittifoqi 2024-yildan boshlab “Markets in Crypto-Assets” (MiCA) reglamentini kuchga kiritdi, bu esa kriptoaaktivlar muomalasida shaffoflik va xavfsizlikni ta’minlashga xizmat qilmoqda (European Parliament, 2023).

Siyosat va iqtisod insoniyat taraqqiyotining ikki ajralmas asosidir. Ularning o’zaro aloqasi jamiyatning ijtimoiy, madaniy va iqtisodiy hayotini tartibga soluvchi hamda milliy barqarorlikni ta’minlovchi bosh omil sifatida namoyon bo’ladi. Tarixiy jarayonlar shuni ko’rsatadiki, siyosiy irodasiz iqtisodiy yuksalish, iqtisodiy poydevorsiz esa mustahkam siyosiy tizim barpo etib bo’lmaydi. Shu bois, adolatli siyosat, oqilona iqtisodiy siyosat va samarali boshqaruv tamoyillari uyg’unlashgandagina jamiyatda haqiqiy barqaror taraqqiyot ro’y beradi.

Boy va kambag’al mamlakatlar o’rtasidagi tafovutlar faqatgina tabiiy resurslar yoki geografik joylashuv bilan izohlanmaydi. Buning zamirida boshqaruv sifati, huquqiy muhit, ta’lim darajasi va korrupsiyaga qarshi kurashning samaradorligi kabi omillar yotadi. Rivojlangan mamlakatlar resurslardan oqilona foydalanish, transport infratuzilmasini takomillashtirish, turizm va energetika sohasini diversifikatsiyalash orqali o’z iqtisodini barqaror yo’lga qo’ygan. Aksincha, siyosiy beqarorlik, urushlar, migratsiya bosimi va korrupsiya hukm surgan mamlakatlar iqtisodiy jihatdan orqada qolmoqda.

Zamonaviy davrda xalqaro tashkilotlarning roli yanada ortib bormoqda. Birlashgan Millatlar Tashkiloti, UNESCO, Jahon banki va Jahon sog’liqni saqlash tashkiloti kabi institutlar global tinchlikni saqlash, inson huquqlarini himoya qilish, ta’lim va sog’lom turmushni targ’ib etish orqali millatlar o’rtasidagi hamkorlikni mustahkamlab, jahon barqarorligiga xizmat qilmoqda. Ularning faoliyati insoniyatni birlashtiruvchi g’oya — adolat, taraqqiyot va insonparvarlik tamoyillariga tayanadi.

Bundan tashqari, XXI asrda raqamli iqtisodiyot va kriptovalyuta tizimlari iqtisodiy munosabatlarning yangi shaklini yuzaga keltirdi. Elektron to’lov tizimlari, raqamli moliya vositalari va blokcheyn texnologiyalari moliyaviy jarayonlarni tez, shaffof va global darajada amalga oshirish imkonini bermoqda. Shu bilan birga, bu tizimlar yangi xavf va chaqiriqlarni ham yuzaga chiqarmoqda — kiberxavfsizlik, bozor volatilligi va regulatsiya masalalari shular jumlasidandir.

Umuman olganda, siyosat va iqtisodning uyg’unligi, xalqaro hamkorlikning mustahkamligi hamda raqamli texnologiyalarning oqilona joriy etilishi davlatning kuch-qudratini, xalq farovonligini va global barqarorlikni belgilovchi asosiy shartlardir. Adolatli siyosat, halol iqtisodiyot, tinchlikni qadrllovchi xalq va zamonaviy texnologiyalar uyg’unligi kelajak taraqqiyotining bosh kafolatidir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

- 1.Smith, A. (1776) — iqtisod va jamiyat asoslari haqida (klassik nazariya)
- 2.Keynes, J. M. (1936) — davlat siyosati va iqtisodiy rag’bat haqida iqtibos
- 3.Samuelson, P. A. (1948) — iqtisodiy barqarorlikning siyosiy asoslari

4. Toynbee, A. (1954) — siyosat-iqtisod uyg'unligi haqida fikr
5. Stiglitz, J. E. (2010). Freefall: America, Free Markets, and the Sinking of the World Economy. W. W. Norton & Company.
6. Auty, R. M. (1993). Sustaining Development in Mineral Economies: The Resource Curse Thesis. Routledge.
7. Krugman, P. (1991). Geography and Trade. MIT Press.
8. UNWTO (2022). World Tourism Barometer. Madrid: United Nations World Tourism Organization.
9. IEA (2021). World Energy Outlook 2021. International Energy Agency.
10. Huntington, S. P. (1968). Political Order in Changing Societies. Yale University Press.
11. UNHCR (2024). Global Trends: Forced Displacement in 2024. Geneva: United Nations High Commissioner for Refugees.
12. World Bank (2023). Migration and Development Brief 39. Washington, D.C.: World Bank.